

טכני ארכיטקטוני

בכתב עת לטבע וליד ייעת הארץ

כרך יי', חוברת 6, אלול תשל"ה—תשרי תשל"ו

ספטמבר—אוקטובר 1975

פברואר 1976

בגליון זה	258
מצפה	259
הפריחה של "מבשרי הגשם" בצמחיית ארץ-ישראל — אמוץ דפנאי, אבי שמידע ומיכאל אישיש	261
סקר על הצמחים ובעלי החיים בארץנו העורמוניים בפני סכנות החרדה	269
נדידת הסתיו של העופות — שלום זוארץ	270
שhaft אפורוי מבריה"ם כמעון-מיינל	272
איש הצמחים והפרחים — אורי קושניר	273
אנטיליה לחוף הכנרת — גליה נון	278
סיפורי של "השער הירוק" — גדי יהו נינזברג	280
טיולי סייני לפניה מאה שנה — יוסף שדור	281
בדיקות גרגרי אבקה מלמדת על אקלים הנגב בתקופות הפלריאנסטריות — אהרון הורוביץ	283
צפונותיה של הרוזין — אהוד נצר	285
המויזיאון לקלאים מראשית תקופת ההתיישבות בעמק — יהודית דרור	291
זרוק אותה מילון — א"פ	295
ספרים חדשים	299
מכתבים למערכת	302
מה חדש בטבע? בעריכת עוזי פז	303
סקר חלמונות ברחבי הארץ — אביבה רבינוביץ ורוחמה ברליינר	304
תוכן העניינים של כרך יי'	307
התוכל לאחות?	308

עורך: יעקב שורר

עורך משנה: צילה דורון

مراجعة המערכת: צ' אילון, ע' אלון, א' ארבל, ג' הורביצ, י' זיו, מ' לבנה, ע' פון לי פישלזון, י' קפלן, י' רות

תמונות העטיפה:

בשער הקדמי: שפיפון גודל.

צילם: עמיקם שוב

בעמוד העטיפה השני: שלו שנלכד בראשת.

צילם: עזי פז.

(התמונה — מספרו החדש "נופים וטבע" שהופיע בהוצאה "עם עובד").

בעמוד העטיפה השלישי: שקנאים "מחל" ציט עצמות" בשטורת החולות.

צילם: עזי פז.

בשער האחורי: דקל הוועם.

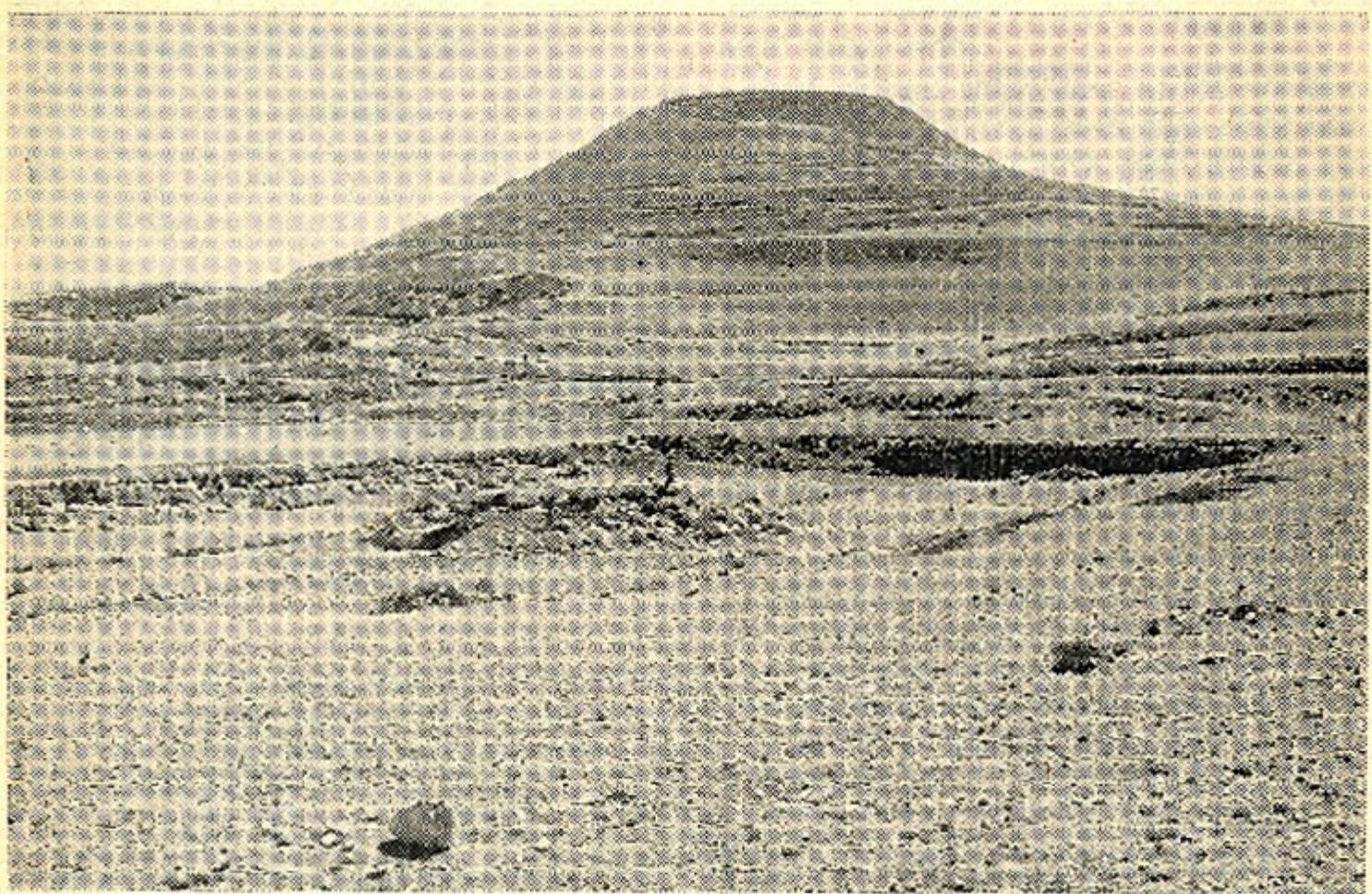
צילם: עזירה אלון.

בטאוו החברה להגנת הטבע

צפונותיה של הרודיוון

אהוד נצר (מנצ'ל)

מראה כללי של ההר והבריכה שלמרגלותיו. במרכז הבריכה מתגלה בניו עגול.

השונים שבילרו באתר, בעיקר במאה שבעה. הבולט ביותר בין שרידים אלו היה מבנה שלווע ומלבני הבניין קירות אבן, שגובהו כ-140 מ', ואשר כל אחד מהחוקרים זיתו אותו כבריכת מים קדומה.

המחקר האחרון וורע אויר חדש על היקפו, ממדיו ותפקידו של האתר. יתרה מזאת — ניקוי וביקשה של מתחילות הנמצאות בתוך ההר גופו⁽²⁾. הוסיף מימן נוסף לחשיבותו של האתר ולמשמעותו בתולדות עמו, ועל כך נعمוד בהמשך הסקירה הנוכחית. נתיחס גם לדעה שנפוצה בין החוקרים, לפיה צורת ההר נקבעה כחיקוי לקבר אוגוסטוס ברומא⁽²⁾, ובביא הצעה שונת מזו — תוצאה מהמחקר ומההיכרות האישית עם האתר.

הקמת אחר הרודיוון הייתה מפעל בנייה מיוחד בת- קופתו, בעל חיקף ועוצמה ניכרים ביותר. האתר מש-

הרודיוון ("הר הורדוס") מוכר לנו כהר הבולט למרחוקים, בעל צורת חרוט קטום, הנמצא כ-5 ק"מ בכו אוויר מדרומ-מזרח לבית לחם. חפירות ארכיאולוגיות בקניה-ימייה נרחב נערכו באתר זה בשנים 1962-1963 בהבנת הארכיאולוג הפלניציטקי האב קורבו. מיד לאחר מלחמת ששת הימים השלימה רשות הגנים הלאומיים את השיפתמרכזו ההר, והעבידה נשתה בפיקוחו של הארכיאולוג גדרון פרסטר (1). מאז ועד היום מהוות האדריכל מקור משיכה ועניין למבקרים והרים באיזור בית לחם.

מחקר חדש של האתר החל בשנת 1972 ביוזמתו ובהנהלו של כותב שורות אלו. מטרתו העיקרית של המחקר החידש היתה חקר השרידים המזוהים למרי גלוות "הר הורדוס", אשר בחלקם כבר הבינו החוקרים

* החפירות נערכו בקיץ 1972 ובקיץ 1973 מטעם האוניברסיטה העברית, בשיתוף הקמ"ט לארכיאולוגיה ביהודה ושומרון כשהמחבר מסתיע בעבודתו בעמגואל דמותי עוזר הקמ"ט.

⁽²⁾ בוצע ע"י מתנדבים במסגרת פעילותם של בי"ס- שדה בכפר עציון ובפיקוחם של כותב שורות אלו ושות' ארזי.

סדרת החפירות ובורות הבדיקה שערכנו במקומות. הבניון הנדרול לטרגול ממצרי ההר — בניין זה שמי דותיו כ- 160×130 מ', נמצא בדיק ממערב לארכון-ממצרי ההר. הבניין הרוס ברובו וסביר להניח ששימש כארון מון (אולי ארכון המרכז עיר התחתונה). במיוחד מרשימים בו שרידי של שני מתחמי מרתק ארכונים (שטחם כ- $300,1$ ממ"ר), ואשר שמשו כבסיס לבניין הגדול שנבנה עליהם.

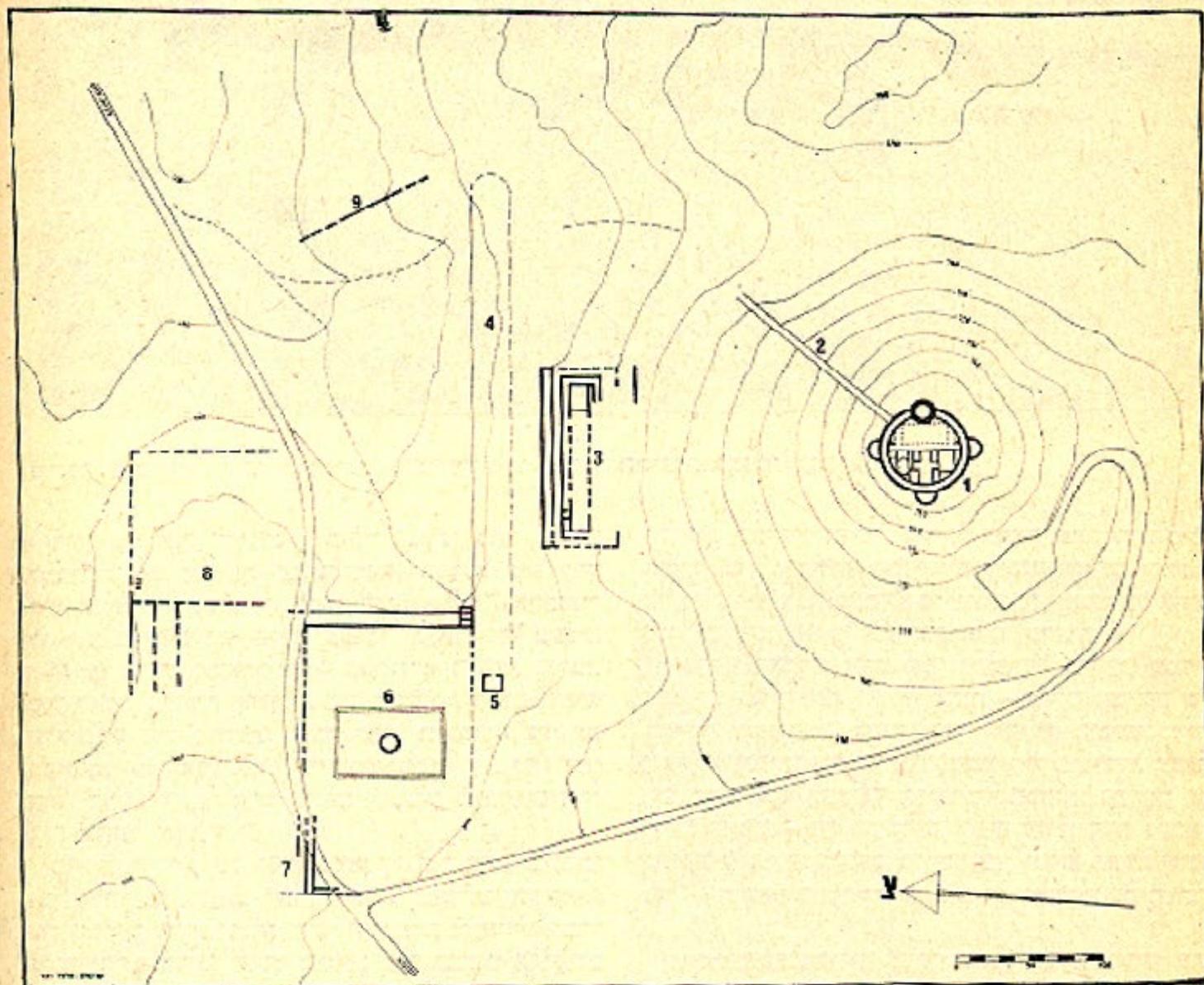
מכלול הבריכה. בריכת חמים הגדולה היא מרכזו של מכלול שלם אשר נבנתה במרכזו הזרדי העובר מצפון להר. משני צידי הבריכה מולא הזרדי בעשרות אלפי מטרים מעוקבים של עפר. עפר זה הוזק בקירות המכוברים ופולס בצורת משטחים. מידות המכלול השלם הן כ- 160×110 מ', וסביר להניח שהוא הוקף סטויים (עורות עמודים) ואולמות להנאת נורי אשר הבריכה הייתה במרכזם. בלב הבריכה עומד בניין עגול, כ-14 מ'

טרע על שטח של כ- 250 דונם, היינו — כרבע משטחיה של ירושלים העתיקה שבין החומות. הבניה הייתה כרוכה בעיצוב סבוכתי כלול, וכללה "הסתע" עשויה אף מטרים מעוקבים של עפר, מציבות רבות בסלע, ומماידך גם בניה קירות תמד רציניות לאורך מאות מטרים. לאחר עיצוב פנוי השטח נבנו הבניינים והי מתקנים השונים של האתר, אשר רק חלק מהם מוכן לנו ביום, והשאר עדין ממחין לחשיפתו.

אפשר ביום להציג על שטח נקודות מוקד שהו בהרודיון רבתיה. האחת היא ארכון-ממצרי ההר, העגול והעוטף שפלים בצורת חרוטים, והשנייה היא בריכת המים, אשר הווה את "מרכזה" של הרודיון התחתית (איור המבנים המשוחר ממערב מצפון להר).

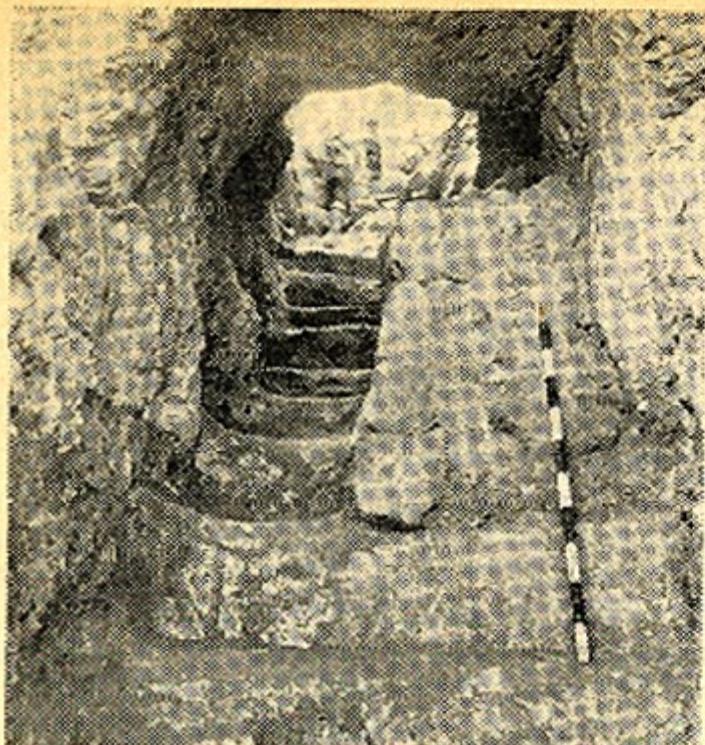
הרודיוון התחתית

נתאר בקצתה את ארבעת מרכיבות העיקריות של הרודיון התחתית, כפי שהם מוכרים לנו ביום לאחר

תכנית כללית של אתר הרודיוון

- 1 — ארכון ממצרי ההר 2 — מדרגות העליה לבניין 3 — הבניון הגדול (ארמון) שמצפון להר 4 — מסלול המרוצפים והראווה 5 — מבנה מונומנטלי 6 — מכלול הבריכה 7 — בניין שרוטים ומחסנים 8 — האיטור הצפוני 9 — שער מגדר היקפית שתחומה את הרודיוון.

הכינסה הראשית מותן ארמן מבר ההר אל מערכת המינירות מיימי בר כוכבא.

(שלושה לפחות) נמצאים למרגלות ההר ובור נוסף במחצית גביו. את הבור האחרון, זה שבמחצית גובה ההר, מילאו במים מוחז למכבץ גופו, אך את המים שאבו ממנו מתוך החצר של ארמן-מכבץ ההר, מובילו שהצטרכו לצאת אל מחוץ לתחומי הבניין.

התקופה השניה החולכת ונחשתת בעמוקי ההר היא ימייהם של לוחמי המרד השני ברומאים — אנשיו של בר-כוכבא. ידוע שהרודיאן הייתה מאוח ללוחמים אלו הן מהחפירות שנערכו על ההר עצמו, והן ממכתבי בר-כוכבא, שנמצאו במערות מדבר יהודה (3). עתה משתבר שבطن ההר שימשה במלואה כמעוז ללוחמי בר-כוכבא, ואלה מלאו את כולה בראש של מנהרות. מנהרות אלה עלות ויורדות כאלו ללא תכלית, ובנכוף לכך הן מסתעפות ומתקלחות. בנקודות רבות באח רשות המנהרות ב מגע עם החוץ דרך פוחים, אשר חפקידם היה לא רק לאפשר גישה ואורור למערכת המנהרות, אלא בודאי גם לאפשר גיתה מהירה מתחזקה.

אין זה המקום הבלדי הארץ בו נמצאת רשות מנהרות כזאת, ונראה שהיתה זו הדרך היחידה שבה לחרו הלוחמים להזוויק מעמד בפני הרומים לאחר הנסיך המר של המרד הראשון. מכל מקום, כפי שהסתוריה מלמדת, לא עמדו גם מערכות אלו בפני הלחץ הרומי הכבב.

בורות המים ההרודיאנים שוב לא שימוש כבורות מים בימי המרד השני. חופרי המנהרות ניצלו את החללים הגדולים כדי למלא בהם את הפסולת שהוצאה בעת הפירת המנהרות. באותו קטעים בהם לא נח צבו המנהרות מתוך סלע האם, (שהוא סלע רך

קורטו — וראי מבנה מעוטר ומוקף עמודים — אשר אליו הגיעו בסירות קטנות או בשתייה. מבנים זה שרד רק היסודות. מבנים מסווג זה, הממוקמים במרכזו ברייכות או אגמים, מתחארים בציורים עתיקים, והם פארו אתרים רבים בעולם הרומי העתיק. סביבו מכלול הבריכה נבנו בניינים רבים אשר שכניהם נהנו מנוף הבריכה והגנים.

מסלול המוציאים והראוניה. בין מכלול חבי ריכת לבן הארמון התתמונה משתרע, ממיער רב למורח, מסלול ארוך (כ-300 מ'), ישר ומפולס. כדי להקימו נאלצו בניין הורדוס לבנות גם כאן קירות תמך ארוכים ומילוי עפר רבים. אילו היה ברוחב כפול — יכול היה מסלול זה לשמש גם למוציא טוסים, אך במקומו זו (כ-25 מ' רוחבו) שימש ודאי לחרויות אטלטיקה קלה ואולי גם לטילי ראות ולטכים שונים. מהארמון התתמונה הייתה תצפית מצוינת על המתרחש במסלול. בקצה המערבי פית הרודיאן נחשף חלקו של מבנה מומומנטלי, בניין גויה כלו ואשר עיקרותו באולם הפנימי שבו — אולם מוקף עמודים. מהותו של בנין זה לא התיabra עדין.

בני האיזור הצפוני. הבריכה והארמון התתמונה היו מוכרים כבר לחוקרים הראשונים, לעומת זאת לא הייתה ידוע עד כה על התפשתו של האתר צפונה — מעבר לכਬיש בית להט-זעתה-תקוע. צלום מהאוויר הוא "הסגור" איזור צפוני זה. אתר הרודיאן על 250 הדונם הכלולים בשטחו נבנתה במערכת אחת של כיר ווונים (צפוני-דרומ), וכל קווי הבניה מקבילים או ניצבים זה זה. במערכת כיוונים זו, שמצויה גם באיזור הצפוני, אפשר היה לבחין כבר בתצלום האויר. הבלתי דיקות בשטח אכן אישרו את מה שהראה התצלום. נמי צאו כאן שרידי ריבים של בניין מגורים ומבנה שרויים. בין הממצאים יש לצין בית מרוחץ, קטן אמן, אחד בניו במיטב המסורת ההרודיאנית. בין האיזור הצפוני לבין מכלול הבריכה, בחלק המערבי של האתר (מקום בו הייתה, ככל הנראה, הכניסה הראשית אל הרודיאן) מצאו בניין שירותים ובתוכו מחסן שאוצר עשרות קנקני חרס ותים בצורתם. מחסן זה קרס תחתיו בריידת אדמה שאירעה בסוף ימי הבית השני.

ארמן-מכבץ ההר

על הרודיאן התתית התנשא ארמן-מכבץ ההר. בהמשך הסקירת הנוכחת נדון בדמותו המשוחזרת של בניין מיוחד זה, אך קודם לכן נסקור בקצרה את החדשות מהנעשה בתוככי ההר.

שתי תקופות מיזוגות בבטן הר ההרודיאן — לכל אחת תוכן שונה לחלוון משנהו. מהתקופה ההרודיאנית שרדת בבטן ההר מערכת של בורות מים ששימשו לאספקת המים לארמן-מכבץ ההר. בורות אחדים

* לתיאור הנמצא בהר — ראוי לקרוא לעין בראשי מתו של גدعון פרטנר (1).

אין לנו ספק, שגם בהרודיון, התרומות המגדל עצמו מעלה לגוש האבן האטום. יש להנחת, כי מגדל זה היה עגול אף הוא, ולדעתנו יש לשחרור כ-4-5 קומות (הינו — כ-20-25 מ' נוספים ל-16 המטרים הקיימים) לגביו גובהו.

המבנה המרכזי בארכונימבצר ההר הוא זוג מעגלים שוקטרם החיצוני כ-63 מ' ואשר המרחק הפנימי ביןיהם הוא כ-3,5 מ'. מבנה זה נשמר כמעט בשלמות עד לגובה של שלוש קומות לכל הפתוחות (בין הקומות חציו תקרות עץ). אך מהמפלות הרבות ולפי נתוניים נוספים אפשר לשחרור עד שתי קומות נוספות. רקשתי הקומות המשוחזרות הללו בלטו מעל לשפלים שנשפכו סביב המבנה (לאחר שהושלם) ורק מתוך החצר אפשר היה לראות את חמישה הקומות במלואן —

כשתו מתגשאותו לגובה של כ-25 מ' ! מצפון, ממערב ומדרום ונסמכים אל המבנה המרכזי העגול שלשה חזאי-מעגלים אשר בלטו החוץ. אין בחזאי-מעגלים אלו כל סימן שיירמו כי היו גבויים מן המ Engel המרכז. יתרה מזו — הצורה שבה הם נצדים אלו רומיות על אפשרות של מצב חוף — שמעגלים אלו היו נמוכים קמ"א מן המ Engel המרכז, ואוי אפשר לשחרור עליהם מעין מרפסות חזאי-עגולות, כדוגמת המרפסת בקומה העליונה של הארמון הצפוני בצדקה.

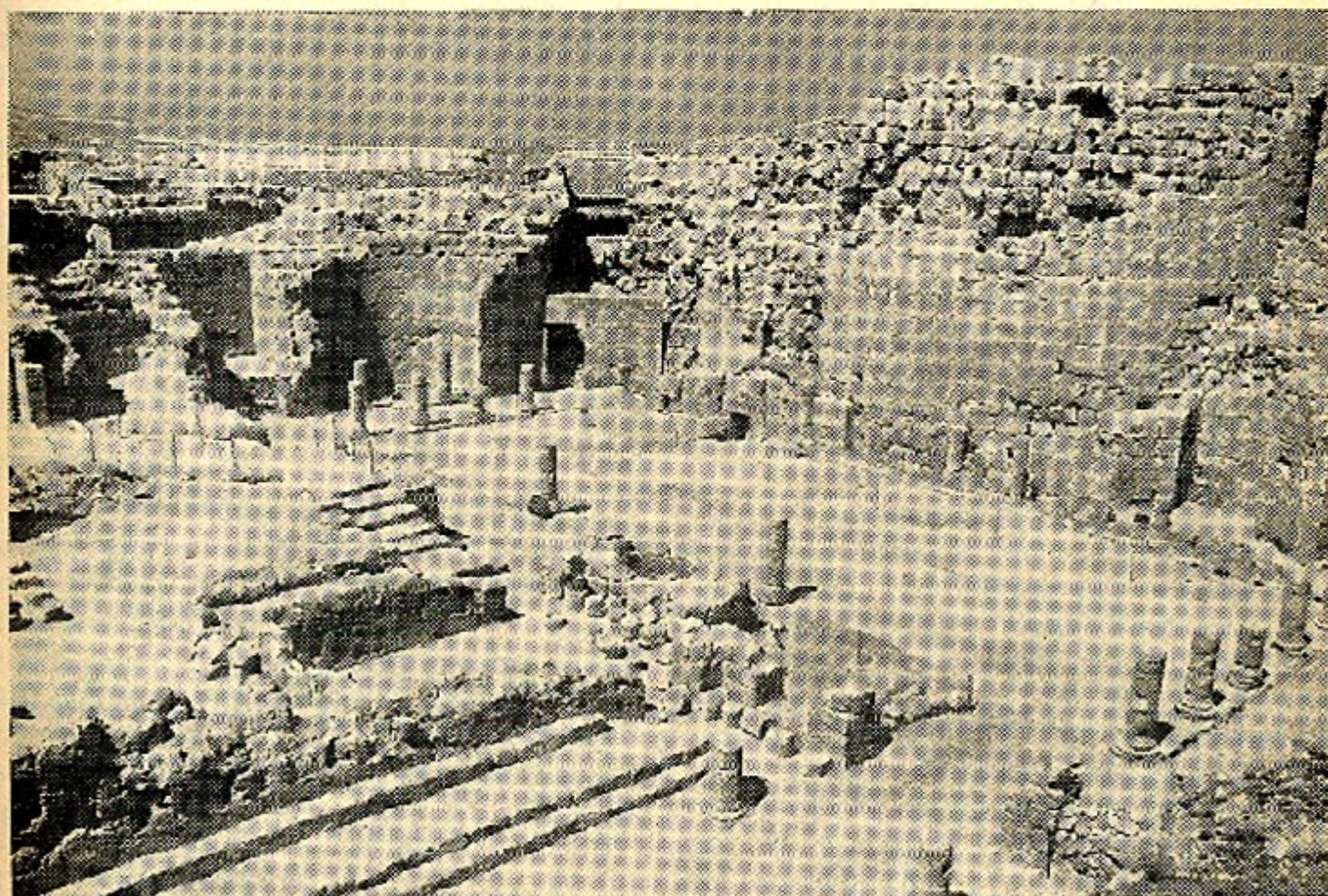
(ונoth לחפירה) אלא בתווך קרקע או בשפכים — השכilio המודדים לחק את המנהרות בראשת של קורות עץ שתמכו בעפר — כדריכם של כורים מנוסים. במקומות אחדים עדריון נשמרה רשת קורות העץ במיל קומה. בין דממצאים המעתים שנחגלו עד כה בולט מספר שרידי הנרות (האופיניים לתקופת בר-כוכבא) שהיו נחוצים ביותר במערכת השוכה כגון זו.

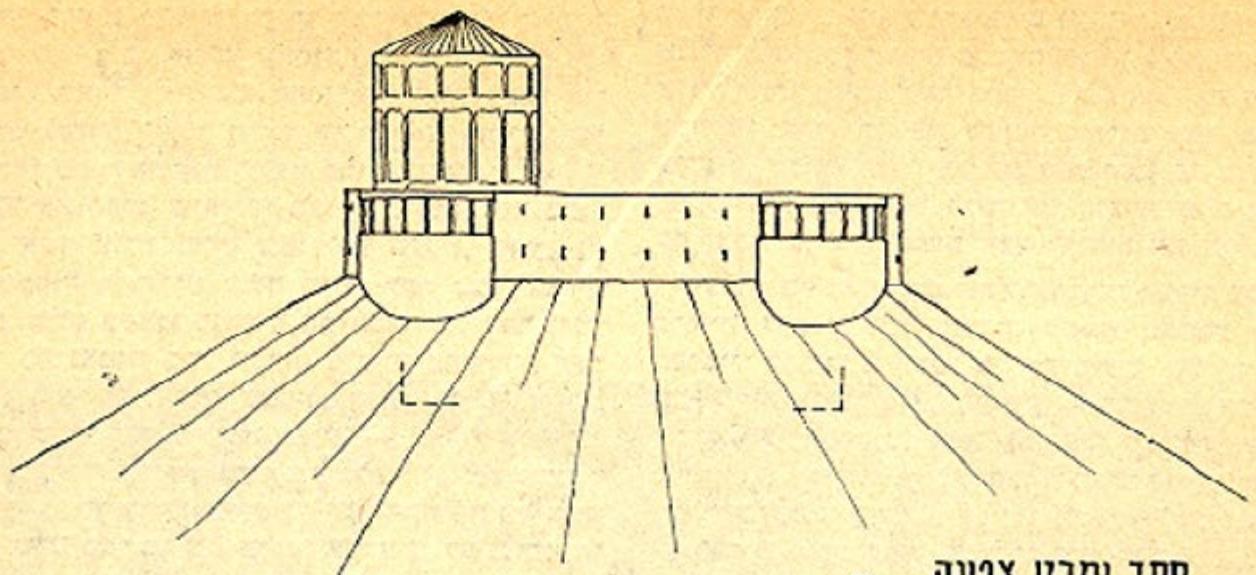
המבנה המשוער של ארמון מבצר ההר

לשחרור אל מעל לפני הקרקע, ונראה מה אפשר ללמוד כיום על צורתו המקורי של ארכונימבצר ההר על פי שרידים המכרים לנו, מה היה גובהו של הבניין, ומה היתה דמותו ?

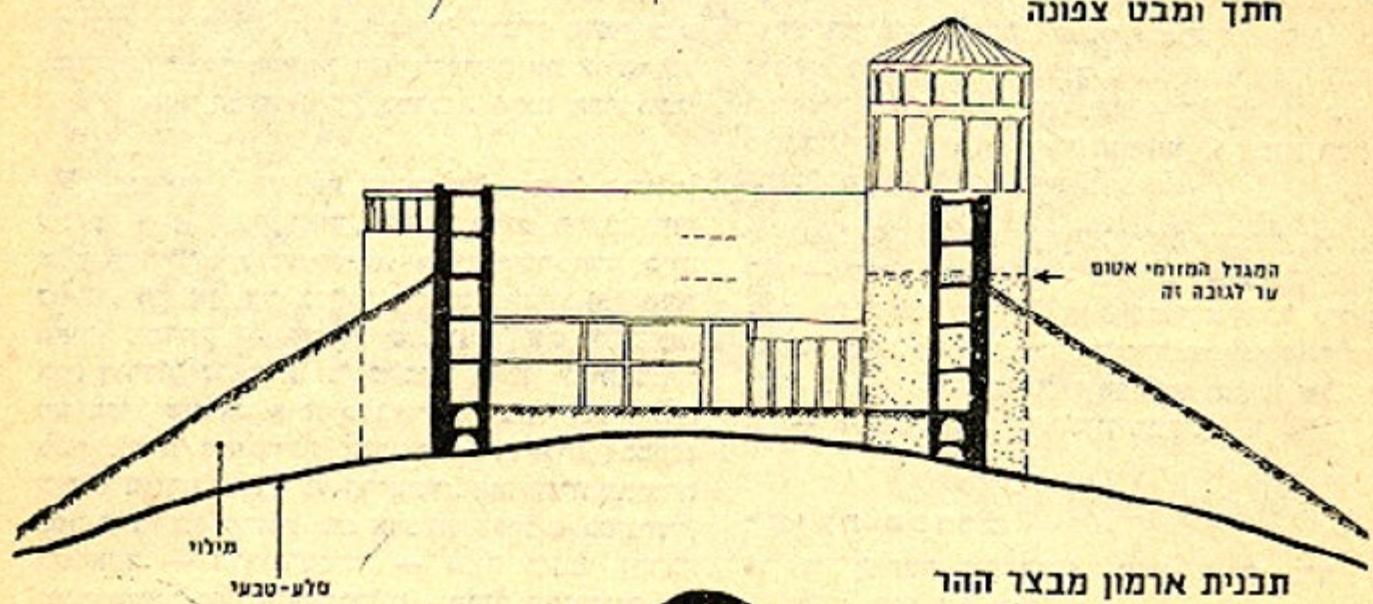
אחד מקורות המפתח, לדעתנו, להבנת מבנה ההר היא המגדל המזרחי העגול (כ-18 מ' קוטרו). לפניו גוש אבן אטום כמעט לחולתו המתנשא לגובה כ-16 מ' מעל לרצפת חצר הבניין המרוכית. גוש דומה (אמנם ריבועי בערכתו) מצוי באיזור "המצודה" בירור-שלים, והוא משיכים כל החוקרים למסדו של מגדל פזאל, שהיה אחד משלשת המגדלים (פזאל, מרום והיפיקום) אשר הורדו בונה בירושלים. מגדלים אלה מתוארים בפרוטרוט על ידי יוסף פלביוס (4). לכל שלושת המגדלים, שהתנשאו לפי דבריו פלביוס לגביהם הים של 30, 40 ו-45 מ', היה לדבריו מסד אטום,

החרם המרכזית של ארמון מבצר ההר בהרודיון. בולט במיוחד המגדל המזרחי, אשר נשמר ביציבות מלאה עד לגובה של 16 מ' מעל מפלס החצר !

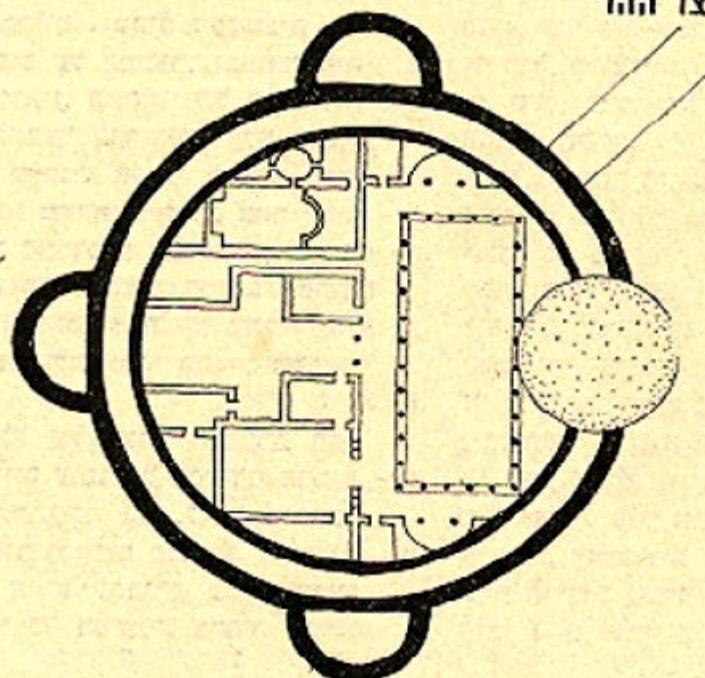

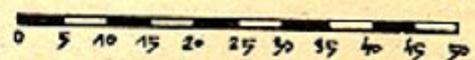
חתך ומבט צפונה

תבנית ארמון מבצר ההר

שרטוט: אהוד נצר

הצעתו של אהוד נצר לשיחזור ארמון מבצר ההר.

זהה בקיימים כללים דמוות המשוערת של ארכמן מבצר הדר; מה אפשר ללמידה מכך על מקורו ועל מהותו? נזוכר לעיל נטו החוקרים לראות בקביר או רגשות (שהיה הקיסר הרומי בן תקופתו ופטרונו של הורדוס) מקור השראה לבניין הרהההרוודין.

כבר אונוסטום, שרידיו מצויים ברומא, הוא מבנה עגול אשר צורת הרים משוחחת מעליון, ואכן, גם את המבנה בהרוודין עוטף מילוי עפר כביר בצורת הרים. אולם כשהוא מונח מונחים את המצוי על הדר והמי תואר בה גאגנה בידר יוספוס פלביוס מתעוררת והשי אלה: כיצד יכול היה הורדוס, שהיה בנו חסותו של אוגוסטוס, לחתה לדוגמה בניין — מאוחולאים של הקיסר השולט עדין במלכתו, ולהעתיק את תבנתו לבניין ארכמן לבילויים ואולי גם להתollowות? קושי נובע מצורתו של הבניין שתוארה לעיל. המגדל המורחי, החלק הגבוה ביותר של הבניין ואשר בלט למרחוקים, שובר מבחינה ארכיטקטונית את צורתו של החרוט מאחר ואיננו נמצא במרכזו. (ראה מפה בעמ' 289).

לדעתנו יש לחפש את מקורו של הבניין המענין של הרוודין בבניין אחר, שהיה קרוב הרבה יותר אליו (גיאוגרפיה ועיביגנית), בבניין אשר חרב ביום כמעט לחלוטין, אך בכתבי יוספוס פלביוס (5) מצוי תאוורו המדריך — מזרות האנטוניה. את האנטוניה בנה הורדוס בראשית ימי מלכותו מצפון לבית המקדש בצדדי שישמש אותו כմבצר וכארמן. הבניין היה בשלט בצדתו של המגדל הדרומי. ארכמן היה מבנה מרוצי מרובה עם ארבעה מגדלים בפינותיו, כמבנה מרוצי מרובה עם ארבעה מגדלים בפינותיו, כשאתה — הדורות מורה — גבוה ביזוח (הרבה יותר מאשר שלושת המגדלים). סביב האנטוניה היו שיפור עלי שמנעו טיפוס על המבצר, ובתוכה היה ארכמן נרחב על כל שירותיו. חתיאור של האנטוניה משח חוף את מבנה המבצר בהרוודין, אלא שכן הבניין היה עגול ולא מלבני. אפשר להסביר בכך, שהרוודין, כאשר תכנן את מערך הרכזון, בחר עברו ה"אקרופוליס" של האתר את דמות האנטוניה, הבניין שהיה אהוב עליו. אולם בغال בתוני המקומות הפתוח או אולי בהשראת הגבעות הגלוביות של מדבר יהודה, בחר הפעם בצדקה העגולה עברו הבניין המרוצי של הרוודין.

ומה היה תפקודו הכללי של האתר המרשימים בה-רוודין? כבר יוספוס פלביוס עומד על תפקידי הרובים של האתר (6, 7). לאתר נזוכר בז' לזכר הורדוס, ארכמן, כמצר, כעיר פלך ולמקומות קבורה. (הורדות מת אמונה ביריחו, אך הובא לקבורה בטכס צבאי מלא בהרוודין, אשר לפי כל הטימנים נועדה להיות

מקום לבורחו). אין לנו ספק, שבבנין הרותין הבו יהודיו שיקולים שונים ותפקידים מגוונים. בנוספ' לאלו שנוכרים בכתבי יוספוס פלביוס אפשר לציין גם אף שרות היותו נקודת קשר תחבורהתית (וואולי גם נקחת קשר-יעוץ לעצמתה) עם נקודות אחרות כמו מזדה, עיון גדי, מכור וכו'. יחד עם זאת ניתן כי בבחינת המקומ היה גם שיקול רגשי של הנצתה שדה הקבר עם היהודים, שבו כמעט אבד הורדוס את חייו.

עוצמתו של האתר נצביעה לדעתנו על תפקוד נוסף — הדרוון נועד, ככל הנראה, לשמש כארמן הקין המרכז בסביבות ירושלים, לשימושם של הרים וכני ביתו. ארכמן הקין בהרוודין — האחותה הכהרתית הגדולה של המלך, נבנה במקביל לארכמן החורף ביריחו (9). מהרוודון לירושלים המרתק קטן יחסית (עתים-שלוש בריכבה על גבי טס), האקלים בהרודיין דומם לאקלימה של ירושלים והוא יבש ונוח בקיץ. הרקע המדברי למחצה מאפשר לבנות את תאורת כס-ביבה אינטימית ושקטה תוך ניגוד חריף לנוף והסובב ובכך להפגין את עצמתו מפעלו של הבנאי הנורול. כל אלה הם יתרונות המקומ שסייעו לו למלא תפקידו כארמן הקין של בית הרים (8).

לגביו השאלה המסתורית של מקום קבורתו של הורדוס — עדין אין תשובה. חוקרים רבים גנו לראות בהר את מקום הקבר, אך לדעתנו אין כל סימוכן לאפשרות זו, במיעוד נוכה העובדה שמבנה ההר עצו שמש כארמן. הפתרון טמון בمعدרו ובמולו של החוי פר — אי שם בתוככי הרוודין רבתי.

רשימת פרוט

1. ג' פרסטר "הרוודין", פבע ואץ כרך יב 1970, עמ' 249-252.
2. א' סגל, קדמוניות, שדה ז', חוברת 2-1, עמ' 46.
3. י' דין, "מערות מדבר יהודה", סקר ארכיאולוגי תש"ך.
4. יוסף בן מתתיהו, מלחות יהודה, ה' ד' ג'.
5. יוסף בן מתתיהו, מלחות, ה' ה' ח'.
6. יוסף בן מתתיהו, מלחות א', י' ז' ז'ת, וכן מלחות א', כ' א' י' ; ל' ג' ט'.
7. יוסף בן מתתיהו, קדמוניות י'ר 358-360, וכן קדמוני ט'ז 5-323, וקדמוני י'ז 9-196.
8. א' נצ'ר, "חדושים בחקר הרכזון התתית" קדש ניות תש"ד, שנה ו' חוב' 2 (22), עמ' 107-110.
9. א' נצ'ר, "ארמונות החורף מיימי בית שני במווא צהדי קלט", פבע ואין, י'ז, 1975, עמ' 81-85.
10. א' נצ'ר, "ארמונות החורף של מלכי החשמונאים ובית הרים ביריחו", קדמוניות תש"ה, שנה ז', חוב' 1-2, עמ' 27.

TEVA VAARETZ

Vol. 17 No. 6
September-October 1975

BULLETIN OF THE SOCIETY FOR
THE PROTECTION OF NATURE
AND THE NATURE RESERVES
AUTHORITY IN ISRAEL

Tel-Aviv, Hashfela 4, Israel

Editor: Y. SHORER

SELECTION FROM THIS ISSUE:

1. The flowering of the "Rain Heralds" — A. Dafni, A. Shmida, M. Avishai.
2. The autumn migration of fowls — S. Zuaretz.
3. A water-wheel on the shore of Lake Kinnereth — Galia Nun.
4. The story of the "Green Gate" — G. Ginzburg.
5. Sinai Tours — one hundred years ago — Y. Shadur.
6. Pollinological indications of past climates in the Negev — A. Horowitz.
7. The secrets of Herdion — E. Netzer.
8. The museum for farming tools in Yezreel Valley — Judith Dror.
9. New Books.
10. Letters to the Editor.
11. Nature news from Israel.

JOIN THE SOCIETY
for
THE PROTECTION
OF NATURE!

הנתנו כל
לדורות

בחוברת יי' 5 הופיעה תמונה שלoca הבנייה על גג בית בכפר דירצמייה, אשר בשוליים המערביים של הרי חכון.

זהו כבר בעל ייחוד ויופי בלתי שגרתי, שהמיוחדי לו הן הסוכות הססגניות של בתי הכהה, במבט ראשון נדמה למunker במקומם כי הוא נקלע ליישוב החונג את חג הסוכות במשך כל ימות השנה. התו- פעה עוררה סקרנות של ישראלים רבים — טיללים, צלמים ואחרים. בין מתחשי קדמוניות היישוב היהודי בחכון היו שהעלו השערה, כי התושבים הם צאצאי יהודים, המקימים את מלחן הסוכות מפליא דעתו למה ומדוע אך האמת ננראה פשוטה הרבה יותר: הכהר דירצמייה שוכן בקפל קרקע המסתיר אותו מפני משב הרוח המערבית, ותושביו שביקשו פתרון לשעות החמות של היום, ומוקם צונן לשעות הערב — הקימו את הסוכות על הבתים. הסוכות מעוצבות כיד הדמיון הטופחה שרטחה על עשויתן, והן קבועות ומשמשות את בני הבית במשך כל העונה החמה. (צילם והסבירו — שמעון זר).

פתרה נכון, ואף זכתה לפופולרי — חנה קומודז'יסקי מנס'צונה.

ובחידון הפעם — מעופות ארץנו. את התשובות אני שלחו למערכת עד ל-1 באוקטובר 1975.